

ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

FIGURES OF UKRAINIAN FORENSIC SCIENCE

УДК 343.982.5(092)

DOI: 10.37025/1992-4437/2025-44-2-154

В. М. Чисніков,*доктор юридичних наук, доцент,**м. Бровари, Київська обл., Україна*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>email: vchisnikov@ukr.net

тел.: +38(097)-736-21-00

О. В. Хахановська,*старший науковий співробітник**сектору редакційно-видавничої та бібліотечної роботи**відділу науково-організаційної роботи**лабораторії науково-організаційного забезпечення**судово-експертної діяльності,**Державний науково-дослідний експертно-**криміналістичний центр МВС України**вул. Велика Кільцева, 4, с. Петропавлівська Борщагівка,**Бучанський р-н, Київська обл., 08130, Україна*ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3999-8605>

ПРОФЕСОР М. В. ШИМАНОВСЬКИЙ (1845– ?) – ОДИН З ІНІЦІАТОРІВ СТВОРЕННЯ ПЕРШОГО В УКРАЇНІ ФОТОГРАФІЧНОГО ТОВАРИСТВА (ОДЕСА) ТА АКТИВНИЙ ПОПУЛЯРИЗАТОР ЗАСТОСУВАННЯ ФОТОГРАФІЇ В БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ (до 180-річчя від дня народження)

Анотація. Висвітлено життєвий шлях та наукову діяльність правознавця, дійсного статського радника, професора Новоросійського (Одеського) університету М. В. Шимановського – одного з ініціаторів створення першого на території України Фотографічного товариства (1891) і першого голову цієї установи. Крім того, він був одним із піонерів-популяризаторів використання фотографії в боротьбі зі злочинністю. Його перу належить праця «Фотографія въ правѣ и правосудіи» (1894). На превеликий жаль, рік смерті вченого не встановлено. Є підстави вважати, що після 1917 р. він емігрував до однієї з європейських країн, де й закінчив свій життєвий шлях. Під час дослідження застосовано, зокрема, історико-правовий, історико-порівняльний, біографічний і формально-юридичний методи.

Ключові слова: Альфонс Бертільйон (1857–1914); Сигізмунд Антонович Юрковський; Одеське фотографічне товариство (1891); використання фотографії в боротьбі зі злочинністю; судова фотографічна експертиза.

Митрофан Васильович Шимановський народився в Одесі. Початкову освіту здобув у 2-й одеській гімназії. У 1862 р. вступив до Рішельєвського ліцею, але через рік перевівся на юридичний факультет Петербурзького університету. У 1870 р. захистив магістерську дисертацію, працював членом Казанського окружного суду (з 1873 р.) і викладав у Казанському університеті цивільний процес. У 1881–1898 рр. – член Одеського окружного суду, згодом приват-доцент і професор кафедри цивільного права та процесу Новоросійського (Одеського) університету. Автор чисельних праць із правових питань.

Для повного усвідомлення суспільної ролі М. В. Шимановського необхідно зазначити, що загалом фотографія (від грец. *φῶς* (φωτός) – світло та *γράφω* – пишу) з'явилась майже ніж два століття тому. Честь її відкриття належить французам Жозефу

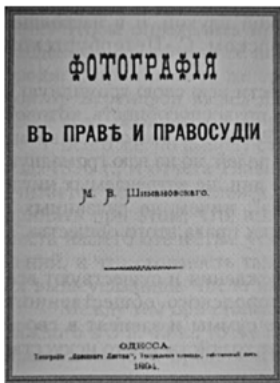

М. В. Шимановський

Ньепсу та Луї-Жаку Дагеру, які отримали зображення на срібній пластині, закріпивши його в розчині кухонної солі. Офіційною датою появи фотографії вважають 1839 р. Цього самого року Французька академія затвердила слово «фотографія» для нового винаходу. Першою (1841) фотографічні методи використала французька поліція для виготовлення дагеротипів злочинців. У 70-х рр. ХХ ст. Альфонс Бертільйон сконструював кілька типів камер для знімання місця подій, трупів і впізнавальної зйомки (Kuzmichov, & Prokopenko, 2001, s. 82).

М. В. Шимановський був одним з ініціаторів створення першого на території України Одеського фотографічного товариства (1891) і першим його головою. Товариство засноване як наукове товариство і творча спілка для професійних фотографів і фотографів-аматорів, а також як наукове товариство популяризації фотографічних знань серед любителів фотографії. При товаристві працювали фотолабораторія, курси фотографів, бібліотека, постійна комісія судової фотографічної експертизи, депо фотографічних приладів, де можна було придбати все для фотографії та проявити плівку й надрукувати фото. Регулярно організовувалися публічні лекції, проводилися конкурси, виставки, екскурсії. Товариство видавало наукові посібники та журнали, присвячені фотографії. Членами товариства могли бути особи обох статей, за винятком неповнолітніх, учнів навчальних закладів і нижніх військових чинів (докладніше про Одеське фотографічне товариство див.: Piechnikov, 2011; Barkovskaia (Sost., Avt. vstup. st.), 2012; Hrushytska, 2014).

У 1894 р. в Одесі вийшла друком праця вченого «Фотографія въ правѣ и правосудіи» (Shimanovskii, 2013) і того самого року оприлюднена в щорічному журналі товариства. Пропонуємо розглянути основні її положення.

У вступі автор наголошував, що різноманітні галузі наукових знань і людської діяльності вже не можуть обходитися без фотографічних знімків. Не стало винятком і правознавство. Фотографія, хоча і зовсім недавно, але досить яскраво заявила про себе в галузі правознавства не тільки в країнах Заходу, а й в наших краях. Водночас автор зазначав, що у вітчизняному законодавстві немає вказівок, які б давали відповідь на запитання, як-от: що таке фотографія, хто такий фотограф, що таке фотографічний знімок тощо.

Аби розібратися в цьому, він запропонував спочатку розглянути їх за такими чотирма групами:

Фотографія як міра суспільної безпеки.

Фотографія злочинів.

Фотографія як спосіб розкриття злочинів.

Злочинна фотографія.

Кожний із цих груп професор Шимановський дає відповідну характеристику, посилаючись на твори англійських учених і праці французького Альфонса Бертільйона (Thorwald, 1965), а також статтю Сигізмунда Антоновича Юрковського «Фотографирование арестантов» (Samoilenko, 2020), опубліковану в Журналі Міністерства Юстиції.

Стосовно впізнання особи за фотографією, професор зазначав, що на той час багато хто впевнився в тому, що, маючи на руках фотографічну карточку, ми полегшуємо шлях до встановлення цієї особи.

Говорячи про фото злочинця, він посилався на працю А. Бертільйона «La photographie judiciaire» («Судова фотографія»), яка спонукала уряд Франції до прийняття рішення про необхідність мати фото злочинця, що складається з двох його знімків: анфас і профіль.

Альфонс Бертільйон

Фотографії злочинців
(анфас і профіль)

Крім того, М. В. Шимановський також повідомляв, що для зменшення витрат і для зручності на Заході почали застосовувати спосіб фотографування арештантів із метою їх упізнання за допомогою *дзеркала*. Його ставили під кутом так, щоб у ньому відображалася обличчя особи і виходив правильний профіль. Оскільки цей спосіб застосовувався в Англії, його називали англійським. Крім того, професор наголошував, що в такий спосіб фотографування арештантів нині проводять і в Одесі: завдячуючи діяльності Одеського фотографічного товариства, член товариства фотограф Маргуліус уже з лютого цього року виготовляє такі знімки в Одеській в'язниці.

Фотографування затриманого

Професор також зазначав, що підтверджені успіхи фотографії і її застосування такі вагомі, що віднині, змушений був заявити А. Бертільйон, можна передбачити епоху, коли всі поліцейські забезпечуватимуться маленькими миттєвими апаратами і будуть зобов'язані в усіх тих випадках, якщо постає потреба, додавати до своїх протоколів фотографічний вигляд місцевості (Shimanovskii, 2013, s. 46). Автор книги наголошував, що фотографування, коли досліджують місце злочину, може мати велику користь. Так, якщо вчинено вбивство, важливо точно визначити положення трупа щодо

навколишніх предметів у момент його виявлення. Тому він рекомендував у таких випадках зобов'язати поліцію та інших охоронців порядку не змінювати положення трупа і навколишніх предметів, поки не прибуде на місце злочину фотограф і не зробить необхідних знімків.

М. В. Шимановський також у своїй праці наголошував на успіхах членів Одеського фотографічного товариства. За його словами, не пройшло і двох місяців, як воно почало працювати, а за цей час уже було зроблено 20 фотографічних експертиз – на вимогу слідчих, суддів Одеського і Катеринославського судів і Судової Палати. Був випадок, коли тільки збільшення фотографії дало змогу прочитати витравлений текст. В іншій кримінальній справі, дякуючи фотографії, не тільки виявили підчистку в тексті, а й з'ясували, що підчищено. І таких прикладів він надав багато.

Професор завершує свою працю висновком: наведені приклади дають право стверджувати, що діяльність Одеського фотографічного товариства почала давати користь одеській правозастосовній практиці (Shimanovskii, 2013).

Фотографування

Фотограф. Кінець XIX ст.

References

- [1] Barkovskaia, O. M. (Sost., Avt. vstup. st.). (2012). *Obshchestvo nezavisimyykh khudozhnikov v Odesse: biobibliogr. sprav.* (retsenzent V. A. Abramov; konsultant S. Z. Lushchik; red. I. S. Shelestovich; Odes. natc. nauch. b-ka im. M. Gorkogo). Odessa [in Russian].
- [2] Hrushytska, I. B. (2014). Rozvytok fotohrafii v Ukraini (1839 – I pol. XX st.). *Naukovi pratsi istorichnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, (41), 285–291 [in Ukrainian].
- [3] Kuzmichov, V. S., & Prokopenko, H. I. (2001). *Kryminalistyka: navch. posib.* Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- [4] Piechnikov, V. S. (2011). *Ye taka sluzhba...* (I. P. Krasiuk, Red.). T. 1. Ch. 1. Kyiv: Elit Print [in Ukrainian].
- [5] Samoilenko, H. V. (2020). Vypuskniky Nizhynskoi vyshchoi shkoly – vidomi diiachi kultury. *Literatura ta kultura Polissia. Seriya: Filolohichni nauky*, 98(14), 263–277 [in Ukrainian]. http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1759/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A1%D0%A1%D0%AF_98_%E2%84%9614%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2.pdf
- [6] Shimanovskii, M. V. (2013). Fotografii v prave i pravosudii. U Verbenskyi, M. H., Hyrko, S. I., Protsenko, T. O., Chysnikov, V. M., Nikitina, I. E., & Laptiev, S. H. *Kryminalistychni reistratsiino-dovidkovi y sudovokspertni ustanovy Ministerstva vnutrishnikh sprav ta Ministerstva yustytysii Rosiiskoi imperii (1889–1917 pp.)*. Kn. 1. (s. 52–62). Kyiv; Kharkiv [in Russian].
- [7] Thorwald, J. (1965). *The Century of the Detective* (R. Winston & C. Winston, Trans.; 1st ed.). Harcourt, Brace & World.

Список використаних джерел

- [1] Общество независимых художников в Одессе : биобиблиогр. справ. / сост., авт. vstup. st. О. М. Барковская ; рецензент В. А. Абрамов ; консультант С. З. Лушчик ; ред. И. С. Шелестович ; Одес. нац. науч. б-ка им. М. Горького. Одесса, 2012. 216 с. : ил.

- [2] Грушицька І. Б. Розвиток фотографії в Україні (1839 – І пол. XX ст.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. 41. С. 285–291.
- [3] Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 368 с.
- [4] Печніков В. С. Є така служба... : у 2 т. / за ред. І. П. Красюка. Київ : Еліт Прінт, 2011. Т. 1. Ч. 1. 585 с.
- [5] Самойленко Г. В. Випускники Ніжинської вищої школи – відомі діячі культури. *Література та культура Полісся. Серія : Філологічні науки*. 2020. Вип. 98. № 14. С. 263–277.
URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1759/1/%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%98%D0%A1%D0%A1%D0%AF_98_%E2%84%9614%D0%9C%D0%90%D0%9A%D0%95%D0%A2.pdf
- [6] Шимановский М. В. Фотография в праве и правосудии. Криміналістичні реєстраційно-довідкові й судово-експертні установи Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції Російської імперії (1889–1917 рр.). У 2-х кн. / М. В. Вербенський та ін. Київ ; Харків, 2013. Кн. 1.
- [7] Thorwald J. The Century of the Detective / R. Winston & C. Winston, Trans. ; 1st ed. New York : Harcourt, Brace & World, 1965.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2025

V. Chysnikov,

Dr. Sc. (Law), Associate Professor

Brovary, Kyiv Region, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2020-7298>

email: vchisnikov@ukr.net

phone: +38(097)736-21-00

O. Khakhanovska,

Senior Research Fellow

Sector of Editorial and Publishing and Library Work

Department of Scientific and Organizational Work

*Laboratory of Scientific and Organizational Support,
for Forensic Activity,*

State Scientific Research Forensic Centre,

MIA of Ukraine

4 Velyka Kiltseva St., Petropavlivska Borshchahivka Vlg,

Buchanskyi Dist., Kiev Region, 08130, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3999-8605>

**PROFESSOR M. V. SHYMANOVSKY (1845– ?) – ONE
OF THE INITIATORS OF THE CREATION OF THE FIRST PHOTOGRAPHIC
SOCIETY IN UKRAINE (ODESA) AND AN ACTIVE PROPAGANDIST
OF THE USE OF PHOTOGRAPHY IN THE FIGHT AGAINST CRIME
(to the 180th anniversary of his birth)**

Abstract. Scientific activity of the jurist, real state councilor, professor of Novorossiysk (Odessa) University M. V. Shymanovsky is highlighted – one of the initiators of the creation of the first Photographic Society in Ukraine (1891) and the first chairman of this institution. In addition, he was one of the pioneers-propagandists of the use of photography in the fight against crime. He is the author of the book “Photography in Law and Justice” (1894). Unfortunately, the year of the scientist’s death remains unknown. There is reason to believe that after 1917 he emigrated to one of the European countries, where he died. During the study, historical-legal, historical-comparative, biographical and formal-legal methods were used, in particular.

Keywords: Alphonse Bertillon (1857–1914); Sigismund Antonovich Yurkovsky; Odessa Photographic Society (1891); use of photography in the fight against crime; forensic photographic examination.